

Monumentenstudiedag

Boerderijen: één van de meest bedreigde categoriën van monumenten

De Monumentenstudiedag, eind april jl. in het Congresgebouw in Utrecht gehouden, georganiseerd door de Stichting Nationale Contractcommissie Monumentenbescherming, in samenwerking met de Raad der Europese Gemeenten, sectie Nederland, was gewijd aan „Monumenten buiten”. Deze monumentenstudiedag, die zo langzamerhand uitgroeit tot een traditie, was goed bezocht met onder de deelnemers verheugend veel jonge mensen en vertegenwoordigers uit landbouwkringen (o. a. van de Ned. Bond van plattelandsvrouwen). De aanwezigheid van laatstgenoemde categorie was verblijdend en begrijpelijk, want het ging per slot van rekening op deze studiedag grotendeels om het behoud en de zorg van „de” boerderij in het landschap. „De” boerderij: in zeer vele gevallen een monument, dat gelukkig in toenemende mate onder de bescherming van de Monumentenwet valt, maar niettemin nog heel vaak met ondergang of verwording wordt bedreigd.

Het is dan ook een goede zaak, dat de NCM besloten heeft tot de instelling van een werkgroep Boerderijenbehoud. In deze werkgroep zal een tiental organisaties deelnemen, die allen betrokken zijn bij het behoud van boerderijen. De werkgroep krijgt als opdracht om vóór het einde van dit jaar de problemen met betrekking tot het behoud van boerderijen te inventariseren en aanbevelingen te doen voor oplossingen van de problemen. Eén van de vragen, die de werkgroep meekrijgt is: „Moet er een specifieke vereniging voor boerderijenbehoud worden opgericht?”

Aan het slot van de studiedag deelde de voorzitter van de NCM, de heer H. J. L. Vonhoff mee, dat het bestuur van NCM in grote mate verontrust is over de plannen van achtereenvolgende regeringen met betrekking tot de afschaffing van het zgn. Kroonberoep in zaken van ruimtelijke ordening. De NCM is van mening, dat het onjuist is om dit recht aan de burger te ontnemen.

Het is waar, dat de procedures in deze bekort moeten worden, maar het zou verkeerd zijn de Kroonprocedure aan te tasten. Bij Kroonprocedures blijkt tot nu toe de helft van de bezwaarders in het gelijk te worden gesteld. Versnelling van de procedure in zaken van ruimtelijke ordening ten koste van de rechten van de burgers is geen goede zaak. De heer Vonhoff zei dan ook te hopen, dat het parlement zich zal uitspreken, dat het niet zó kan als het kabinet zich nu voorstelt.

Bij de opening van de studiedag kregen de deelnemers een door de technische staf van

*Denkend aan Holland
zie ik brede rivieren
traag door oneindig
laagland gaan,
rijen ondenkbaar
ijle populieren
als hoge pluimen
aan den einder staan;
en in de geweldige
ruimte verzonken
de boerderijen
verspreid door het land,
boomgroepen, dorpen,
geknotte torens,
kerken en olmen
in een groots verband.*

*Uit „Herinnering aan Holland”
door H. Marsman.*

de ANWB samengesteld klankbeeld in kleuren te zien, dat goed de dichtregels van Marsman weer gaf en waarmee de situatie van nu helaas maar al te vaak in tegenspraak is. Er is inderdaad veel in ons landschap verknoeid. Terecht merkte drs. P. A. Wolters, voorzitter van de Commissie Monumentenzorg van de Raad der Europese Gemeenten, sectie Nederland, in zijn openingswoord o. a. op, dat het landelijk gebied een waardevol bezit is en we zullen er de nadruk op moeten leggen het te behouden en te beschermen. We zullen eveneens de ont-

wikkelingen die in het landschap gaande zijn, moeten volgen en er attent op moeten zijn, dat die ontwikkelingen het landschap niet blijvend verstoren. De heer Wolters zei er zich van bewust te zijn, dat, hoewel men meestal spreekt van de schoonheid van het land, het toch noodzakelijk is de maatschappelijke waarde daarvan in het oog te houden. Het beste is schoonheid en maatschappelijke waarde met elkaar in evenwicht te brengen. Het gaat nl. niet alleen om de individuele objecten maar om de totaliteit.

I Borssele: "Viskor"

II Werkendam: dijkwoningen

*III Beetsterzwaag: Harinxma State
foto's Raad der Europese Gemeenten, sec-
tie Nederland, Maastricht.*

Na deze inleidende woorden overhandigde drs. Wolters het eerste exemplaar van de derde discussie-nota van de Raad der Europese Gemeenten, sectie Nederland, hande-

lend over „Monument en landelijk gebied” aan de staatssecretaris van CRM, G. C. Wallis de Vries. Er heerst in ons land ongerustheid over de voortgang van de monumentenzorg, aldus de heer Wolters. Het is bekend, dat er ook op dit gebied financiële zorgen zijn. Niettemin wilde de heer Wolters vertrouwen in de staatssecretaris uitspreken, dat deze van de mogelijkheden die er zijn, een goed gebruik zal maken.

Naar elkaar toegroeien
Staatssecretaris Wallis De Vries noemde het

opvallend, dat in het Monumentenjaar M 75 de categorie boerderijen niet als zodanig in de schijnwerpers was geplaatst. Toch is er altijd veel belangstelling geweest voor de opvallende monumenten in het landschap: kastelen en molens en ook de historische boerderijen bepaald niet over het hoofd gezien. Bijna vijfduizend boerderijen en andere landschappelijke gebouwen zijn inmiddels wettelijk beschermd. Het is tot nu toe echter wel erg incidenteel geweest. Na enkele decennia als het ware gescheiden en niet-gecoördineerd te hebben geopereerd, groeien de monumentenzorg en de natuur- en landschapsbescherming de laatste tijd steeds meer naar elkaar toe.

De natuurbescherming ontwikkelde zich van een aankoop- en beheersbeleid van natuurreservaten tot het veiligstellen van grote, waardevolle landschapseenheden, waarin de cultuurhistorische waarden een belangrijk gegeven vormen. Vooral de historische geografie speelt een grote rol bij deze ontwikkeling. Herinnerend aan de drie zgn. groene nota's van de (vorige) regering, deelde de staatssecretaris mee, dat de in de structuurvisie (landelijke gebieden in de derde nota voor de ruimtelijke ordening) gedane beleidsaanbevelingen thans verder worden uitgewerkt in een structuurschema Natuur- en landschapsbehoud. Hierin zal ook de monumentenzorg in het landelijk gebied uitvoerig aan de orde moeten komen, aldus de heer Wallis de Vries, die vervolgens een groeiend besef constateerde, dat natuur en cultuur onverbrekkelijk met elkaar zijn verbonden, elkaars waarde versterken en daarom in nauwe relatie tot elkaar bezien en eventueel veiliggesteld moeten worden. De economische en financiële problematiek zal nauwkeuriger boven tafel moeten komen. Zonder het hanteren van een adequaat instrumentarium van wettelijke en financiële aard voor de realisering van de fraai geformuleerde beleidsvoornemens komt daarvan in de praktijk weinig terecht.

De realiteit

De staatssecretaris kwam vervolgens te spreken over de actuele situatie op het monumentenfront. Hij gaf volmondig toe, dat Monumentenzorg met voortdurend geldgebrek worstelt. Vooral de laatste jaren is de subsidiekraan niet in staat geweest alle dorst te lessen. Het reservoir van niet gehonoreerde subsidie-aanvragen (stuwmeer) is

Monument en landelijk gebied

geraamd op ca. f 500 miljoen, maar de werkelijk te verwerken kosten zijn veel hoger dan de subsidieregelingen en die werkelijke kosten belopen f 1,5 à f 2 miljard! Gezien de financieel-economische situatie in ons land moet het duidelijk zijn, dat dit probleem niet door één financiële injectie is „weg te werken”. De realiteit gebood de heer Wallis de Vries, naar hij opmerkte, dit te zeggen. In één keer wegwerken zou trouwens ook niet gaan omdat daarvoor de beschikbaarheid van goed geschoolde restauratievaklieden ontbreekt. Waar de staatssecretaris dan ook zei naar te streven is een duidelijk en goed gestructureerd restauratieproces, dat de continuïteit verzekert en reële grenzen stelt aan verwachtingspatronen.

In verband met een hiervoor gemaakte opmerking pleitte de heer Wallis de Vries vervolgens voor verbetering van de scholingsgraad van de vaklieden voor restauratiewerkzaamheden. Door gelijktijdig de stroom van te restaureren projecten in gang te houden, ontstaat bovendien de mogelijkheid in een lange reeks van jaren de continuïteit van het restauratiewerk zeker te stellen. Het werkgelegenheidsargument is daarbij evenzeer van betekenis. De continuïteit in de restauratiewerkzaamheden is ook een economisch belang, aldus staatssecretaris Wallis de Vries.

Er zijn op deze (derde) Monumentenstudiedag, waar onze Bond Heemschut met een grote stand aanwezig was en waarvoor de congresgangers zeer veel belangstelling toonden, drie voordrachten gehouden, t.w. door prof. dr. A. W. Reinink en A. L. Oosting, architect, over „Monument in het landschap, gezien vanuit de architectuurgeschiedenis – voorbeelden van agrarische bouwkunst” en door prof. dr. ir. F. M. Maas, hoogleraar in de landschapskunde aan de Technische Hogeschool te Delft over de vraag „Hoe passen monumenten in de zich vormende nieuwe karakteristiek van het landschap – voorbeelden uit landschapsparken”. De drie voordrachten werden met dia's op voortreffelijke wijze ondersteund. Er volgde een zeer geanimeerde discussie op de inleidingen. Zowel op die voordrachten als de discussie komen we elders terug.

v.d.W.

De Raad der Europese Gemeenten, sectie Nederland heeft kort geleden een derde discussienota in het licht gegeven, getiteld: „Monument en landelijk gebied”. Eerder verschenen „Monument en binnenstad”, en Monument en samenleving”. Leest men de titel van de derde nota: „Monument en landelijk gebied”, dan is men misschien geneigd zich af te vragen waarom niet gekozen is voor „Monument in landelijk gebied”. Maar wie verder leest dan de titel en dat verdient deze derde discussienota alleszins, zal gewaar worden, dat het als 't ware om een twee-eenheid gaat. Rapporteurs zijn ook nu weer dr. N. J. M. Nelissen en drs. C. L. F. M. de Vocht. Zij hebben daarbij overigens wel de hulp van een aantal (andere) deskundigen gehad.

De tekst laat zich, zoals ook in de vorige nota's het geval was, prettig lezen. Aan de nota is een aantal hoofdstukken toegevoegd over het beleid van de rijksoverheid, dat van de provinciale overheid (Gelderland en Groningen) en van de lokale overheid (Amerongen, Baflo, Beetsterzwaag (Opsterland), Borssele (Borsele), Epen (Witem), Giethoorn (Brederwiede), Griendtsveen (Horst), Nieuwkoop, Orvelie (Westerbork), Schermer, Ubbergen, Vorden, Werkendam en Zaanse Schans. Voor de hoofdstukken, gewijd aan genoemde twee provincies en de gemeenten is dezelfde opzet gekozen als in vorige nota's: er zijn gesprekken gevoerd met een groot aantal contactpersonen en bovendien is veel literatuur geraadpleegd. Aan de nota is overigens een uitgebreide literatuurlijst toegevoegd. De nota telt zo'n 170 bladzijden en het is dus onmogelijk in de ons toegemeten ruimte ook maar enigszins uitvoerig te zijn.

Opzet

Blijkens het Voorwoord wordt in de nota het begrip monument in een ruime betekenis gebruikt en wordt er niet alleen het kunsthistorisch monument onder verstaan, maar in feite alle elementen van natuur, landschap en bouwkunst die vanwege hun natuur en/of cultuurhistorische betekenis een belangrijke waarde vertegenwoordigen. Verder wordt een pleidooi gehouden voor het instellen en beschermen van monumentale districten, gebieden die een belangrijke waarde vertegenwoordigen vanwege de unieke, historisch bepaalde verwevenheid van natuur en cultuur. De bestaande begrippen (beschermde) monument en (beschermde) stads-

en dorpsgezicht zijn dan ook te beperkt van inhoud om datgene te kunnen omvatten wat in deze nota onder monument en monumentaal district wordt verstaan. Van de andere kant is het begrip nationaal landschapspark weer te ruim en biedt geen gelegenheid tot het beschermen van kleinere gebieden die natuur- en/of cultuurhistorisch waardevol zijn.

In deze opzet biedt deze nota een inventarisatie van potentieel waardevolle elementen in het landelijk gebied en wordt een overzicht gegeven hoe deze elementen in hun specifieke combinatie bepaalde gebieden een extra dimensie geven.

Enkele conclusies

Langzamerhand wint de gedachte veld dat natuur- en landschapsbescherming enerzijds en monumentenzorg anderzijds zeer wenselijk op elkaar betrokken dienen te zijn en beleidsmatig (beter) op elkaar moeten worden afgestemd. Deze meer integrale visie op de bescherming van historisch waardevolle zaken, mag zich evenwel niet beperken tot de waardevolle elementen op zich, maar dient juist gericht te zijn op de totaliteit van waardevolle abiotische, biotische en antropogene elementen in het gebied. De traditionele visie op het landelijk gebied als zijnde een rustig, harmonisch en stabiel gebied, dit in tegenstelling tot de bruisende steden, is stellig geen juist uitgangspunt meer voor het begrijpen van de situatie waarin dit gebied zich momenteel bevindt. Het landelijk gebied wordt namelijk steeds meer en steeds vaker bedreigd door ontwikkelingen in de sfeer van de verstedelijking, de dorpsverkrouting, de infrastructuurlijke werkzaamheden, de recreatie, maar ook in de agrarische sector zelf: de toenemende rationalisering, de mechanisering, de bedrijfsvergroting, de ruilverkaveling en bijv. de bio-industrie. Het gevolg hiervan is dat veel van het karakteristieke en het streekelijke van het landelijke gebied verloren dreigt te gaan. De aantastingen lijken soms onschuldige, omdat ze zich ongeschijnlijk beperken tot bepaalde aspecten en delen van het landelijk gebied, maar de werkelijke gang van zaken laat zien dat aantasting in vrijwel alle aspecten en in alle gebiedsdelen plaatsvindt.

De noodzaak van bescherming van bepaalde gebiedsdelen blijkt steeds meer. Zulk een bescherming behoeft niet louter een strak conserverend beleid te betekenen;